

РУХ ГРОШОВИХ КАПІТАЛІВ НА МІЖБАНКІВСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розкрито основні засади здійснення міжбанківських кредитних операцій та тенденції, що спостерігаються на міжбанківському кредитному ринку України.

Ключові слова: банк, міжбанківський кредит, операція репо, операція своп.

Annotation. The basic rules of realization of interbank credit operations and tendencies of movement of interbank credit operations are discovered in the article.

Key words: bank, interbank credit, repo, swap.

Вступ. Для забезпечення безперебійної діяльності банківської установи першочерговим завданням її менеджменту є формування ресурсної бази. Беремо до уваги вартість різних джерел отримання коштів, їхню відповідність обраній політиці банку у сфері управління активами та багато інших чинників. Без адекватного обсягу ресурсів банк не зможе виконувати свої операції та надавати послуги. З огляду на це дослідження джерел нагромадження банками коштів в умовах, коли поглиблюються світогосподарські зв'язки й активізуються проблеми обмеженості ресурсів, стають особливо актуальними.

Постановка завдання. Залежно від джерел утворення банківські ресурси діляться на власні, залучені та позичені. Банки можуть позичити кошти для формування своєї ресурсної бази в інших банків, в тому числі центрального банку країни, а також через випуск облігацій та їх розміщення серед юридичних і фізичних осіб. Завданням нашого дослідження є з'ясування механізму функціонування міжбанківських кредитних відносин та їх місця у грошово-банківській системі України. При цьому зроблено акцент власне на міжбанківському кредитуванні, що є результатом прямих взаємовідносин між двома банками без участі НБУ.

Результати. Сутність міжбанківського кредиту полягає у тому, що банки позичають і розміщують між собою тимчасово вільні кошти. Ринок міжбанківських кредитів є одним із сегментів кредитного ринку. Саме завдяки міжбанківському кредитуванню вільні фінансові ресурси переміщуються між банками, регіонами і навіть державами для ліквідації проблеми недостатності коштів.

В Україні учасниками міжбанківського кредитування є банки зі своїми філіями. Міжбанківські кредити можуть надавати та отримувати лише банки, що є юридичними особами і мають ліцензію Національного банку, а також їхні філії, які отримали від свого головного банку дозвіл на надання чи отримання міжбанківського кредиту від імені банку. Крім того, українські банки можуть позичати кошти і в іноземних банків.

Виявлено, що усередині одного банку кошти між його головним офісом і філіями також рухаються залежно від потреб ринку та наявних можливостей. Організація внутрішньобанківського кредитного ринку може бути заснована на різних принципах. У системі одного банку може здійснюватися кредитування між його філіями на ринкових засадах, або ж головний офіс банку адміністративно перерозподіляє вільні фінансові ресурси між своїми структурними підрозділами.

Міжбанківський кредит має позитивні моменти й для банків-кредиторів, і для банків-позичальників. Банки-кредитори можуть таким чином розмістити тимчасово вільні кошти і отримати додатковий дохід. У той же час для банків-позичальників такий кредит є важливим джерелом поповнення ресурсної бази, підтримки ліквідності та виконання взятих на себе зобов'язань. Крім того, для деяких банків міжбанківське кредитування є окремим бізнесом. У цьому випадку вони, виступаючи посередниками, здійснюють одночасно позичення і розміщення грошових ресурсів. Такі арбітражні (спекулятивні) операції дозволяють їм отримувати дохід, що утворюється як різниця між сумою плати за

кредит, що її вони стягують від своїх позичальників, та сумою, яку їм треба заплатити за користування коштами своєму кредитору.

Міжбанківські кредити переважно є короткостроковими, коли вони використовуються для підтримки ліквідності, або середньостроковими, якщо отримані кошти спрямовуються на розширення кредитних ресурсів. Ціна міжбанківських кредитів у вигляді процентної ставки за користування ними встановлюється на ринку залежно від попиту і пропозиції. Зазвичай, проценти за користування кредитом на міжбанківському ринку є нижчими, ніж при кредитуванні суб'єктів господарювання чи фізичних осіб, оскільки банки вважаються більш надійними позичальниками.

Права і обов'язки кожної зі сторін, які беруть участь в міжбанківській кредитній угоді, сума, строк та процент за користування кредитом описуються в кредитному договорі, що укладається між банками. Якщо кредитні відносини між двома банками мають регулярний характер, то вони можуть укласти генеральний кредитний договір. Це дозволить уникнути повторень та зменшити витрати на обслуговування кредиту. В іншому випадку укладається разовий кредитний договір.

Кредитний договір підписується лише з тими банками-позичальниками, щодо яких є впевненість у їхній кредитоспроможності. Для цього банк-кредитор повинен вивчити фінансовий стан та ділову репутацію свого контрагента. Остання має велике значення для формування позитивного іміджу в очах потенційних банків-кредиторів. Для них важливо мати довготривалі стосунки з банком, знати його реальних власників, бути переконаними у прозорості банківських операцій.

На підставі суб'єктивних даних, але перш за все на основі проведеного аналізу балансу потенційного позичальника, після вивчення якості його кредитного портфеля та стану виконання економічних нормативів банк-кредитор відкриває кредитний ліміт на свого контрагента. Переважно банки працюють з невеликою кількістю банків-партнерів, що дозволяє добре знати своїх позичальників та бути впевненим у їхній кредитоспроможності.

Прихід іноземних банків на український міжбанківський ринок вніс певні корективи у правила відбору потенційних позичальників. Так, у міжнародній практиці центральний банк вважається банком останньої інстанції. Тому взяття кредиту у центральному банку означає, що більше ніякий банк не хотів позичити кошти цьому банку, а значить, його справи є дуже поганими. Кредити рефінансування в НБУ банкіри беруть дуже рідко, бо вони є дуже дорогими. Отже, якщо в балансі банку є кредити НБУ, то це переважно означає, що це стабілізаційний кредит. А з такими банками вже ніхто не працює.

Вартість кредитів рефінансування та стабілізаційних кредитів, отриманих від НБУ, залежить від облікової ставки, встановленої центральним банком, і не може бути меншою від неї. Тому обсяги міжбанківських кредитів, залучених без участі НБУ, значною мірою перевищують обсяги кредитування центрального банку країни. Так, обсяг рефінансування НБУ у травні 2007 року склав 328 млн. грн. при середньозваженій процентній ставці 9,35%. У тому ж місяці загальний обсяг наданих кредитів на міжбанківському кредитному ринку становив 44945,5 млн. грн., а середньозважена процентна ставка – 2,2%. Значно нижчі процентні ставки дозволили банкам залучити за 9 місяців 2007 року 374,7 млрд. грн., що відповідає тенденціям минулого року, коли обсяг міжбанківського кредитування склав приблизно 500 млрд. грн.

Виходячи з потреб ринку і ситуації, що на ньому склалася, банки використовують різноманітні інструменти для розширення ресурсної бази чи розміщення тимчасово вільних коштів. Прикладом цього є операції своп, що полягають в обміні міжбанківськими кредитами, номінованими в різних валютах. Банк, що має надлишок коштів в іноземній валюті, позичає їх банку, який їх потребує, але не має змоги вийти на міжнародний ринок запозичень. Натомість цей банк надає міжбанківський кредит першому банку в національній валюті.

Ще одним різновидом міжбанківського кредитування є операції репо, при проведенні яких продавець цінних паперів зобов'язується їх викупити за наперед обумовленою ціною через певний строк. Це є звичайний кредит під заставу цінних паперів. Але особливості проведення операції репо вимагають укладення договору купівлі-продажу цінних паперів, а також договору, в якому міститься тверде зобов'язання банку-кредитора викупити ці цінні папери.

Найбільш популярним інструментом, з яким проводяться операції репо, є облігації визначеного кола емітентів, які вважаються найбільш надійними на ринку. Крім того, облігації є більш ліквідними, ніж інші популярні на фондовому ринку цінні папери, такі як акції та векселі.

Надаючи кредит, банк купує цінні папери за їх ринковою вартістю, а ціна їх продажу збільшується на процент за користування кредитом, який, зазвичай, є дещо більшим, ніж на міжбанківському ринку, оскільки операція репо вимагає від кредитора більше часу і витрат. Крім того, банк-кредитор встановлює ліміти не тільки на кожен з банків-позичальників, але й на різні цінні папери.

Поширеною у світовій практиці є ситуація, коли облігації продаються кредитору з дисконтом, тобто зі знижкою від ринкової вартості. При цьому кредитор отримує додаткову гарантію, адже, якщо позичальник не зможе погасити кредит, облігацію можна буде продати на ринку швидко і без жодних втрат. Отримана ринкова вартість цінного паперу компенсує позичальникові наданий кредит і проценти за ним.

Незважаючи на різновид кредитної операції, що використовується при міжбанківському кредитуванні, усі учасники міжбанківського кредитного ринку України повинні надсилати інформацію про її проведення до НБУ. Це стосується звичайних міжбанківських кредитів, операцій репо, операцій своп, а також міжбанківських депозитів. Інформація повинна включати реквізити банків-контрагентів, дані про суму, строк та плату за користування коштами. Вона передається за допомогою засобів програмного забезпечення, розроблених Національним банком, протягом 10 хвилин після факту укладення угоди або отримання (відправлення) коштів від банку-контрагента (банку-контрагенту).

Банківські строкові депозити, що розміщені в інших банках, та міжбанківські кредити, які надані іншим банкам, включаються до кредитного портфеля банку і за ними, як і за іншими наданими кредитами, формується резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Виняток з цього правила складають лише кредити, надані установами в системі одного банку.

Для віднесення банків-контрагентів до одного з п'яти класів залежно від результатів оцінки їхнього фінансового стану банк-кредитор не рідше ніж один раз в місяць повинен проаналізувати кредитоспроможність позичальника, враховуючи, зокрема:

- інформацію позичальника-банку про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів;
- аналіз якості активів і пасивів;
- аналіз прибутків і збитків;
- інформацію про виконання банком зобов'язань в минулому;
- інформацію про надані та одержані міжбанківські кредити;
- щорічний аудиторський висновок.

Надалі банк на загальних підставах здійснює аналіз стану обслуговування боргу і відносить його до однієї з трьох груп («добре», «слабке», «незадовільне»). За отриманими результатами відповідно до матриці класифікації кредитного портфеля кредитна операція потрапляє до визначеної категорії («стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна» та «безнадійна»), що дозволяє після врахування отриманого забезпечення сформуванню резерв для відшкодування можливих втрат. Ця процедура є подібною до формування відповідних резервів за кредитами, наданими фізичним та юридичним особам.

Єдиною відмінністю є те, що відповідно до нормативних актів НБУ формування резерву під кредитні ризики за операціями в іноземній валюті, що проводяться на міжбанківському ринку, здійснюється за коефіцієнтами резервування 1, 5, 20, 50 та 100 відсотків залежно від категорії кожної окремої операції без додаткової оцінки надходжень позичальника в іноземній валюті. При цьому достатніми вважаються надходження валютної виручки, що перевищують суму основного боргу та відсотків за ним. Необхідно зауважити, що у випадку з іншими позичальниками, які мають джерела надходження валютної виручки, норми резервування становлять 2, 7, 25, 60 та 100 відсотків. Це ще раз підтверджує вищу надійність банківських установ у питаннях своєчасного повернення позичених коштів.

Резерви під стандартну заборгованість інших банків (як і інших клієнтів) входять до складу додаткового капіталу банку і збільшують суму регулятивного капіталу банку, який розраховується для обчислення економічних нормативів, встановлених НБУ.

Висновки. Дослідження основних тенденцій, що спостерігаються на міжбанківському ринку України, виявило, що міжбанківське кредитування переважно є одним з джерел поповнення банками своєї ресурсної бази, хоча для деяких банків воно є досить вагомим способом збільшення доходів. На відміну від кредитів, що надаються центральним банком України, вартість міжбанківських кредитів не залежить від облікової ставки НБУ і тому є набагато нижчою, а самі кредити є популярнішими, ніж кредити рефінансування.

1. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ №368 від 28 серпня 2001 р.
3. Гриньков Д. Междуусобица // Бизнес. – 2007. – №13. – С.51–55.
4. Кильмухаметов Р. Туда, сюда, обратно... // Бизнес. – 2004. – №24. – С.48–50.
5. НБУ розширив перелік цінних паперів, які приймаються у забезпечення при рефінансуванні // news.finance.ua/ua/~1/20/all/2007/06/20/101017.
6. Основні показники стану міжбанківського кредитного ринку // www.bank.gov.ua/Statist/DAILY/2007.
7. Положення про надання банками України інформації за угодами з купівлі та продажу кредитних ресурсів у національній валюті на міжбанківському кредитному ринку, затверджене Постановою Правління НБУ №20 від 21 січня 2004 р.
8. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене Постановою Правління НБУ №279 від 6 липня 2000 р.